

LION FEYXTVANGER

LAUTENZAK QARDAŞLARI

(ROMAN)

Tərcüməçi:
Vilayət Hacıyev

qanun nəşriyyatı

LION FEUCHTWANGER

**DIE BRÜDER
LAUTENSACK**

Romandakı hadisələr 1931-1933-cü illərdə Münhendə və Berlində baş verir. Həmin vaxt artıq Almaniyada faşizm hakimiyyətə gəlmişdi. Əsər faşizmin mahiyyətini ustalıqla açıb göstərir. Eyni zamanda ictimai-siyasi, psixoloji ab-havanı realist boyalarla təsvir edir.

Lion Feuchtwanger   **DIE BRÜDER LAUTENSACK**

Lion Feyxtvanger   **LAUTENZAK QARDAŞLARI**

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024, 344 səh.

Janr: fiction/tarixi roman

Yaş qrupu: 18+

Ölçü: 145x210 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 08.02.2024

Nəşir: Şahbaz Xuduğlu

Tərcüməçi: Vilayət Hacıyev

Redaktor: Asif Hacılı

Korrektorlar: Aytən Sədəti

Əyyar Tahir

Texniki redaktor: Əsəd Qaraqaplan

Mətn dizaynı: Rəhilə Şamil

Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212 42 37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.fb.com/Qanunpublishing

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-36-033-2

© Qanun Nəşriyyatı, 2015; 2024

© “Şərq-Qərb” Bakı, 2010

XX ƏSRİN ALMAN ƏDƏBİYYATINDA FEYXTVANGER GERÇƏKLIYI

XX əsrin dramatik və həyəcanlı hadisələri dövrün ədəbi prosesinə də böyük təsir göstərmişdir. Və bu təsir alman ədəbiyyatında böyük həyat həqiqəti olan güclü tarixi gerçəkliyin təsvirini, kəskin publisistikanı yaratmışdır. Bu dövrün məşhur söz ustalarının siyahısına Lion Feyxtvangerin də adı böyük hərflərlə yazıla bilər. “Baxmayaraq ki, onun romanlarının özülündə xalis tarixi həqiqət durur – bu əsərlər sanballı olmaqla bərabər, oxunaqlı, ciddi olmaqla yanaşı, ingilislər demişkən, sadə, maraqlı və məzəlidir...” Bu sözləri əsrimizin əvvəllərində Lion Feyxtvanger haqqında Tomas Mann yazmışdır.

Lion Feyxtvanger (1884–1958) Münhendə milliyyətə yəhudi olan fabrikant ailəsində dünyaya gəlmişdir. Gimnaziyanı bitirəndən sonra əvvəlcə Mühən, sonra da Berlin universitetlərində mükəmməl filoloji təhsil almış, klassik alman fəlsəfəsini dərinlən öyrənmişdir. Gələcək yazıçı, eyni zamanda, bəşər mədəniyyətinin digər bir qütbü – Şərqi fəlsəfi fikir tarixi ilə də maraqlanmış, qədim hind mütəfəkkirlərinin qiymətli əsərləri ilə tanış olmuşdur. Onun çox gənc yaşlarında qədim sanskrit dili ilə dərinlən maraqlanması haqqında məlumatlar da mövcuddur. Yazıçının bütün ömrü boyu iudaizm dinindən, bu dinin mənəvi-əxlaqi dəyərlərindən faydalanması və əsərlərində yəhudi xalqının tarixinə tez-tez müraciət etməsi də onun Şərqi fikir tarixinə böyük marağı kimi başa düşülməlidir. L.Feyxtvanger hind fəlsəfəsində əksini tapan fəaliyyətsizlik, seyrçilik kimi keyfiyyətləri iudaizm dininə də aid edir və bəşəriyyətin gələcək inkişafını Şərqi və Qərbi fəlsəfələrinin, əxlaqi-mənəvi dəyərlərinin, dünyagörüşlərinin sintezində, üzvi birləşməsində görürdü.

L.Feyxtvangerin ilk qələm təcrübələri 1903-cü ildən başlanır və o, bir neçə il ədəbi yaradıcılıq yönünü təyin edə bilmir. Yazıçı həmin illərdə siyasətdən kənar

durmağa çalışmış və Cənubi Avropa, Asiya, Afrika ölkələrinə uzunsürən səyahətə çıxmışdır. Bu ölkələrin mədəniyyətlərini öyrənməklə yanaşı, o, jurnalistika ilə məşğul olur, teatrlar üçün pyes-icmallar yazır, antik ədəbiyyatdan tərcümələr edir. Sonralar onun bir yazıçı kimi formalaşmasına H.Mannın böyük təsiri olur. Lion Feyxtvangerin özü də qeyd edir ki, yaradıcılığında burjua mühitinə tənqidi münasibəti məhz ondan öyrənmişdir. Onun dünyagörüşünün və yaradıcılıq bioqrafiyasının formalaşmasında I Dünya müharibəsi də az rol oynamır; hətta Feyxtvanger “vətənpərvər” kimi “vətən uğrunda” döyüşə gedir, əsir də düşür. Onun bu dövr yaradıcılığında dekadent əhvali-ruhiyyəsi, ruh düşkünlüyü və pessimizm özünü büruzə verirdi. Lakin həmin dövrdə L.Feyxtvanger bütün Avropa ziyalılarının mənəvi dünyasına hakim kəsilmiş yoluxucu şovinizm xəstəliyinə tutulmamış, R.Rollan, A.Barbus, Y.Bexer kimi azlıq təşkil edən, ancaq sözün əsl mənasında, xalqının mənəvi saflığının timsalına çevrilən yazıçılarla bir sırada dayanaraq, öz şeirlərində kütləvi insan qırğınına cəsarətlə pisləmiş, yer üzündəki bütün xalqları dostluğa və qardaşlığa çağırmışdır. XX əsrin 20-ci illərində isə L. Feyxtvanger alman millətçiliyi zəminində misli görünməmiş bir sürətlə boy atan faşizm əleyhinə qətiyyətlə çıxış etmiş, öz xalqını, bütün tərəqqipərvər bəşəriyyəti nasional-sosializmin zəhərli rişələrini qoparıb atmağa səsləmişdir. Məhz buna görə də 30-cu illərdə faşistlər hakimiyyət başına gələndə, böyük alman yazıçıları T.Mann və H.Mann qardaşları, H.Hesse, E.M.Remark kimi o da baş götürüb doğma vətəmindən qaçmış, azad və qonaqpərvər fransız torpağına pənah gətirmişdir. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, ömrünün sonuna kimi vətən həsrəti L.Feyxtvangerin qəlbini didib parçalamış və qürbətdə çəkdiyi əzablar, iztirablar, demək olar ki, bütün əsərlərində öz bədii əksini tapmışdır.

L.Feyxtvanger 1928-ci ilə qədər Almaniya məşhur dramaturq kimi tanınıb. İlk təməl daşı kimi dramlarında qoyulan problemlər sonralar romanlarının mövzuna çevrilir. Lakin o, dram yaradıcılığından uzaqlaşmır və ömrünün sonuna kimi məzmun baxımından son dərəcə tutumlu və rəngarəng olan 30-a qədər pyes yazır. Yazıçı çoxlu tarixi və müasir mövzuda yazılmış romanların, şeirlərin, publisistik əsərlərin, XX əsr dünya ədəbiyyatının köklü estetik problemlərinə, xüsusən də tarixi roman məsələlərinə həsr olunmuş bir sıra dəyərli məqalə və esselərin müəllifidir. Bu, bir tərəfdən onun geniş və dərin erudisiyasından, bitib-tükənməz yaradıcılıq imkanlarından, digər tərəfdən də XX əsrin ziddiyyətli və mürəkkəb problematikasını ehtiva etmək niyyətindən xəbər verir. L.Feyxtvangerin yaradıcılığından söhbət açarkən, hər şeydən əvvəl, onu qeyd etmək lazımdır ki, o, XX

əsr ədəbiyyatına ən oxunaqlı tarixi roman müəllifi kimi daxil olmuşdur. Bu da yazıçının keçmişin ziddiyyətli hadisələrini yüksək bədii səviyyədə, geniş oxucu kütlələri üçün anlaşıqlı şəkildə şərh edə bilməsi, tarixi gerçəkliyə və faktlara sadıq qalması ilə bağlıdır. Eyni zamanda yazıçının özünün də etirafına görə, o, tarixi romanlarında tarixi tarix xətrinə təsvir etməklə kifayətlənmir. Əslində, onun diqqət mərkəzində, hansı dövrə müraciət etməsindən asılı olmayaraq, həmişə müasir dövrün ən aktual problemləri durur. L.Feyxtvanger öz zamanəsinin kələfinin ucunu tapmaq, müasir mürəkkəb və ziddiyyətli hadisələrdən baş çıxarmaq və onların mahiyyətini oxucusuna izah etmək naminə tez-tez və həvəslə uzaq keçmişə müraciət edir. Yazıçı belə bir qəti əqidəylə yazıb-yaradırdı ki, hər hansı bir ictimai problemin, xüsusilə də XX əsrin 20–30-cu illərində baş verən hadisələrin mürəkkəbliyini dərk etmək üçün onlardan zaman etibarilə uzaqlaşmaq, onları məzmun baxımından buna bənzər keçmiş hadisələrin işığında şərh etmək lazımdır. Yalnız tarixin dərslərini dərindən öyrənilib mənimsəməklə, uzaq keçmişdə baş vermiş hadisələrin mahiyyətinə varmaqla müasir dövrün qanunauyğunluqlarını tapıb üzə çıxarmaq olar. Tarixi hadisələri bu səpkidə müasirləşdirmək, bu günün rakursundan izah etmək L.Feyxtvangerin heç də keçmişə xas olan özünəməxsusluğu təsvir etməkdən yan keçməsi, onun koloritinə məhəl qoymaması, incə çalarlarına etinasızlıqla yanaşması demək deyil. Əksinə, oxucu alman yazıçısının tarixi romanları ilə tanış olduqca, ayrı-ayrı xalqların müxtəlif tarixi dövrlərinin siyasi-sosial mənzərəsi, intellektual və mənəvi qayğıları haqqında ətraflı və dərin məlumatlar alır. Lakin bu da təkzibolunmaz bir həqiqətdir ki, L.Feyxtvangerin bütün tarixi qəhrəmanları üzvlərini bizim zamanəmizə XX əsrə tutmuşlar və öz hərəkətləri, əməlləri, xarakterləri ilə bizim zamanəmizin həm mənfə, həm də müsbət qütblərini hazırlayırlar. Əlbəttə, L.Feyxtvangerin tarixi romanlarında müasirliyin inikası J.P.Sartrın, F.Dürrenmatın və xüsusən də B.Brextin əsərlərində olduğu kimi, tarixi hadisələrə bu günün keyfiyyətlərini birbaşa şamil etmək yolu ilə əyaniləşməmişdir. Bununla belə, L.Feyxtvangerin əsərlərində tarixi gerçəklik XX əsrin ruhu, sosial-ideoloji problemləri ilə birləşdirilmişdir; sanki bəşəriyyətin bütün çoxəsrlik keçmişinin yönü yalnız bu gündür, onun yeganə məqsədi bizim ziddiyyətli dövrümüzü hazırlamaqdır. Bu baxımdan yazıçının 1920-ci ildə çap etdirdiyi “Tomas Vendt” romanı çox səciyyəvidir. Bu əsər, əslində, L.Feyxtvangerin ictimai həyatda və tarixi proseslərdə müşahidə etdiyi ziddiyyətləri realistcəsinə əks etdirmək, onları yaşadığı dövrün rakursundan mənalandırmaq cəhdinin bədii məhsuludur. Roman dramatik dialoq şəklində qurulmuşdur ki,

bu da forma cəhətdən müəllifin ilk dövr yaradıcılığı ilə bağlıdır, başqa sözlə, bu romanı dramatik təfəkkür tərzilə epik qavrama modelinin kompromisi hesab etmək olar. Məzmun baxımından yazıcının dramatik formaya müraciət etməsi, hər şeydən əvvəl, dövründəki ziddiyyət və əksliklərin kəskin xarakter alması, müəllifin isə həmin ziddiyyətləri adekvat şəkildə təsvir etməsi cəhətdən doğur. Əlbəttə, bu romanın poetikasına o dövrdə alman ədəbi fikrində hakim mövqə tutan və gənc Feyxtvangerin yaradıcılığına böyük təsir göstərən ekspressionist estetik konsepsiyası da xeyli təsir göstərmişdir. Lakin ekspressionistlərdən fərqli olaraq, L.Feyxtvanger əsas diqqətini hadisələrin sosial baxımdan işıqlandırılmasına yönəlmişdir ki, bu da müəllifin yaradıcılıq poetikasında realist ünsürlərin genişlənməsindən xəbər verir. Romanın baş qəhrəmanı Tomas Vendt üsyankar, humanist və xəyalpərvərdir. Məhz bu cür şəxsi keyfiyyətlərin məntiqi onu sosial mübarizə meydanına çəkir. Tomasın qəlbi bütün bəşəri əzabların beşiyidir ki, bu da onu son nəticədə insan azadlığı uğrunda mübarizəyə, yamanlıq və ədalətsizliyə qarşı döyüşə sövq edir. Ancaq bununla belə, Tomas Vendt zəhmətkeş kütlələrin dərd-şərindən, qayğılarından çox uzaqdır. Onun tərəddüdləri və faciəsi də məhz bununla bağlıdır.

I Dünya müharibəsindən sonrakı illərdə bütün dünyada, xüsusilə Almaniyada baş verən mürəkkəb ictimai proseslər və yazıcının onlara münasibəti öz əksini müəyyən mənada “Eybəcər hersoginya” (1923) və “Yəhudi Züss” (1925) tarixi romanlarında tapmışdır. Romanlardan birincisi XIV, ikincisi isə XVIII əsrlərdə baş vermiş hadisələrin təsvirində həsr olunmuşdur. Müəllif İntibah dövrünün ilk çağlarında və Maarifçilik əsrində cərəyan edən hadisələr haqqında oxucuda dolğun təsəvvür yaratmaq üçün keçmişin özünəməxsus detallarına bol-bol və ustalıqla müraciət edir. Hər iki əsəri yaxınlaşdıran və onları XX əsrin problematikası kontekstində araşdırmağa imkan verən cəhət romanların ideyası ilə bağlıdır: hər iki romanda müəllif qarışıq kimi daim fəaliyyətdə olan bəşər övladının əməllərinin puçluğu və mənasızlığı fikrini oxucuya aşılamağa cəhd göstərir. Bu, bir tərəfdən L.Feyxtvangerin yaradıcılığının ilk dövründə təbliğ etdiyi və rəhbər tutduğu dekadent fəlsəfəsi ilə, digər tərəfdən isə XX əsrin əvvəllərində qızgın, lakin məqsədsiz, hətta deyərdik ki, humanist mahiyyətdən məhrum fəaliyyət nəticəsində kapitalist ictimai formasıyanın bəşəriyyəti gətirib çıxardığı dərin böhran və çıxılmaz vəziyyətlə əlaqədardır.

Cavanlığında insanlara yaxşılıq etmək arzusuyla alışıb-yanan, zahiri görkəminin eybəcərliyi ucbatından sevib-sevilmək səadətindən məhrum olan Marqarita

(“Eybəcər hersoginya”) enişli-yoxuşlu həyat yollarında mütəmadi olaraq yamanlıqla üz-üzə gəlir. Safürəkli qadının xoş niyyətləri, arzuları puç olduqca, əl-ayağı yaxşılıqdan soyuyur və nəticədə hamıdan üz döndərir. İlk baxışdan oxucuda belə bir təsəvvür yarana bilər ki, əsər bədbinlik təlqin edir. Lakin əslində, “Eybəcər hersoginya” romanının qayəsi nikbinliklə, bəşəriyyətin xoşbəxt gələcəyinə inamla müəyyən olunur. Bu inam müəllifin pisləklə bərişmazlığına, yamanlığı qəti şəkildə inkar etməsinə əsaslanır.

L.Feyxtvangerin bədii cəhətdən ən mükəmməl əsərlərindən biri olan “Yəhudi Züss” tarixi romanının da ideyası ictimai eybəcərliklərin tənqidi ilə müəyyən olunur. Hersoginya Marqaritadan fərqli olaraq, yəhudi Züss əzəl gündən özgənin qeydinə qalmaq heç ağına da gətirmir, yalnız özü haqqında düşünür. Bu əsərdə də müəllif insan əməlinin və fəaliyyətinin qiymətini verməyə cəhd edir.

Öz iti ağı, hiyləgərliyi və ən çox da işgüzarlığı sayəsində fosif Züss Vürtemberq hersoqluğunda yüksək mənsəbə çatır. Fitnə-fəsad nəticəsində iyerarxiya pilləkəni ilə yuxarı dırmaşan Züssün bütün əməli fəaliyyətinin mayası şöhrətpərəstlikdir. O, ətrafındakı bütün “zəif” və namuslu insanlara həqarətlə baxır, məqsədinə çatmaq üçün onları insafsızcasına tapdalayıb keçməkdən çəkinmir. Züss üçün heç bir əxlaq kodeksi mövcud deyil və humanizm, düzgünlük, ədalət kimi anlayışlar ona yaddır. Yəhudi Züssün yeganə zəif yeri – Axilles dabanı onun qızıdır. Canından çox sevdiyi övladı saray fitnə-fəsadının qurbanı olduqdan sonra Züssün daxili aləmində dünyaya, insanlara, mövcud mənəvi-əxlaqi dəyərlərə qarşı münasibətdə təbəddülat yaranır: yaltaqlıqla, rəhmsizliklə özünə “gün ağlamış” yəhudi, Allaha, dövrünün gərdişinə asi olur. O, ömründə ilk dəfə şər əməllərin puçluğunu, keçdiyi əzablı yolların faydasızlığını dərk edir. Bu asilik, nəticə etibarilə, onun məhvinə səbəb olur. Lakin Züssün məhvi onun məğlubiyyəti deyil, mənəvi qələbəsidir. Əslində, Züssün taleyi ilə antihumanizmə, sırf pragmatizmə əsaslanan tam bir həyat konsepsiyası öz əsassızlığını sübuta yetirir.

Yaradıcılığının ilk dövründəki romanlarında və adını çəkmədiyimiz bir sıra pyeslərində XX əsr ziddiyyətlərinin tarixi kontekstdə hərtərəfli təhlili L.Feyxtvangerə zəmanəsinin bilavasitə bədii inikasına girişməyə imkan verir. Yazıcının bir-birinin ardınca yaratdığı “Gözləmə zalı” trilogiyası, “Uğur” (1930), “Oppermanlar ailəsi” (1933), “Mühacirət” (1939) və “Lautenzak qardaşları” (1943) romanları buna parlaq misaldır.

Trilogiyanın sərlövhəsi – “Gözləmə zalı” – rəmzi məna daşıyır: əsərdə müəllif personajlarını öz müasirlərini nəhəng gözləmə zalında müxtəlif istiqamətlərə